

REKREASYON LİDERLİĞİ: PARADİGMAL YAKLAŞIM VE BİBLİYOMETRİK ANALİZ (RECREATION LEADERSHIP: A PARADIGMATIC APPROACH AND BIBLIOMETRIC ANALYSIS)

Ercan YAVUZ^{1*} (orcid.org/ 0000-0003-3696-4832)

¹Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Rekreasyon Yönetimi Bölümü, Ankara, Türkiye

Özet

Bu çalışmada, rekreasyon liderliği alanındaki kavramsal çerçeve ve bilimsel eğilimler hem teorik hem de bibliyometrik açıdan sistematik biçimde incelenmiştir. Araştırmanın ilk bölümünde, liderlik ve rekreasyon kavramları disiplinler arası bir bakış açısıyla ele alınmış, modern liderlik yaklaşımlarının (dönüşümcü, etkileşimci, karizmatik vb.) rekreasyonel bağlamdaki yansımalarına vurgu yapılmıştır. İkinci bölümde, Web of Science (WoS) veri tabanında “recreation leadership” anahtar kelimesiyle gerçekleştirilen taramalar sonucunda ulaşılan 221 akademik yayın, bibliyometrik analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Bu kapsamda, yayın eğilimleri, anahtar kelime kümelenmeleri, ülkeler ve kaynaklar arası bibliyometrik eşleştirmeler VOSviewer yazılımı aracılığıyla görselleştirilmiştir. Elde edilen bulgular, rekreasyon liderliği literatürünün sağlık, eğitim, sosyal kapsayıcılık ve sürdürülebilirlik gibi çok yönlü temalarla iç içe geçtiğini; liderlik paradigmlarının etkinlik bazlı örgütlenmelerde farklı boyutlarla ele alındığını göstermiştir. Ayrıca, ABD, Kanada ve Avustralya gibi Anglofon ülkelerin literatürde merkezi bir rol üstlendiği ve disiplinler arası akademik iş birliklerinin yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Rekreasyon liderliği alanının giderek artan bir akademik ilgiye konu olduğu, teorik çeşitlilik ve disiplinler arası etkileşim temelinde gelişen dinamik bir yapı sergilediği sonucu ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Liderlik, Rekreasyon, Rekreasyon Liderliği

Abstract

This study systematically examines the conceptual framework and scientific trends in the field of recreation leadership through both theoretical and bibliometric perspectives. In the first part, leadership and recreation concepts are discussed from an interdisciplinary standpoint, emphasizing the reflection of modern leadership paradigms (transformational, transactional, charismatic, etc.) in recreational contexts. In the second part, a total of 221 academic publications retrieved from the Web of Science (WoS) database using the keyword “recreation leadership” were analyzed through bibliometric methods. Within this scope, publication trends, keyword clustering, and bibliometric coupling of countries and sources were visualized using VOSviewer software. The findings reveal that the literature on recreation leadership is intricately linked with themes such as health, education, social inclusion, and sustainability, and that leadership paradigms manifest with distinct features in activity-based organizational settings. Furthermore, countries such as the United States, Canada, and Australia were identified as central actors in the field, demonstrating strong interdisciplinary academic collaboration. In conclusion, the study demonstrates that the recreation leadership field is attracting growing scholarly interest and exhibits a dynamic structure characterized by theoretical diversity and interdisciplinary integration.

Keywords: Leadership, Recreation, Recreation Leadership

Giriş

Yönetim alanındaki bilimsel çalışmalar ve yönetim uygulamaları; ilgili çevrelerin önemli bir çoğunluğu tarafından kabul gören teoriler, paradigmlar veya yaklaşımlar ile bu alanın bilgi birikimini oluşturan kavramlar, yöntemler ve tekniklerle birlikte, yönetimin öğrenilebilir ve öğretilebilir olduğunun kanıtı olarak değerlendirilebilir. Yönetimin öğretilebilir ya da öğrenilebilir oluşu, onun bir disiplin ve bilim dalı olmasıyla açıklanabilir. Bu durum, yöneticiliğin de birçok meslek gibi öğrenilebilen bir yönünün olduğunu ortaya koymaktadır. Yönetim, tarihin her döneminde önemini korumuştur. Bunun temel nedeni, insanın örgütlü yaşama duyduğu ihtiyaçtır. Birey, tek başına gerçekleştirmesi mümkün olmayan durumlarda, örgütlü bir şekilde hareket etme eğilimi göstermiştir. Örgütlenme ihtiyacı ise her dönemin imkân ve koşullarına göre şekillenmiştir.

* Sorumlu yazar: eyyavuz@gmail.com

DOI: 10.33083/joghat.2025.560

Sanayi toplumu dönemiyle birlikte işletmelerin yönetiminde büyük dönüşümler yaşanmıştır. Bilgi toplumu olarak adlandırılan çağda ise, bu döneme özgü örgüt yapıları, örgütlenme biçimleri, iş süreçleri ve iş yapma yöntemleri ortaya çıkmıştır. İçinde bulunduğumuz yüzyıl; bilgi çağı, iletişim çağı veya bilişim teknolojileri çağı olarak tanımlanmaktadır. Bu çağ, yönetsel anlayışı yeniden şekillendirmiş; yeni yaşam tarzları, küreselleşme, kalite anlayışındaki gelişmeler, farklılıkların belirginleşmesi, yenilikçilik, takım çalışması, sürdürülebilirlik, bilgi üretimi, değişim ve yönetim gibi kavramlar ön plana çıkmıştır.

Yöneticilerin ya da yönetim bilimiyle ilgilenen uzmanların olaylara bakış açıları ve değerlendirme biçimleri, başka bir ifadeyle zihinlerinde oluşturdukları haritalar, yani paradigmaları, değişmeye başlamıştır. Bireyin çevresinde meydana gelen olaylarla bu olayları algılama biçimi her zaman örtüşmeyebilir. Çoğu zaman birey, çevresinde gördüğü ve algıladığı olayları kendi değer yargılarıyla yeniden yorumlar. Bireyin davranışlarını belirleyen ve yönlendiren şey, çevredeki olayları algılayış biçimidir. Bireyin çevresini anlama, olayları değerlendirme, düşünce üretme ve sonuç çıkarma tarzı, onun paradigmal görüşünü ifade eder. Paradigma, gözlük metaforuyla açıklanabilir; bireyin çevresine bakarken kullandığı gözlük, zihinsel haritası ve bakış açısıdır (Koçel, 2020:7).

Yönetim, insanlık tarihi kadar eski olmakla birlikte, özellikle 18. yüzyıldan sonra Sanayi Devrimi ile birlikte bir bilim dalına dönüşmüştür. Yönetim biliminin önemi, özellikle büyük işletmelerin ortaya çıkışıyla daha iyi anlaşılmıştır. Ulaşım, iletişim ve teknoloji alanlarındaki gelişmelerin yanı sıra toplumsal yaşamın çeşitlenmesi ve zenginleşmesiyle, insan ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik farklı sektörlerde faaliyet gösteren örgütler ortaya çıkmıştır. Özellikle 20. yüzyıldan itibaren, modern toplum “örgütlü toplum” olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Örgütlenme, yönetim uygulamaları kadar eski bir geçmişe sahiptir. En ilkel toplumdan en modern topluma kadar, çağın gerekleri ve insan ihtiyaçlarına göre çeşitli örgüt biçimleri gelişmiştir. Modern toplumda yaşayan birey, ihtiyaçlarını karşılayabilmek için çok sayıda örgütle etkileşim kurma gereği duymaktadır. Devlet ise bu örgütler üzerinde kapsayıcı bir rol üstlenmektedir. Örgütler farklı biçimlerde sınıflandırılabilir. İşletmeler, vakıflar, dernekler, kooperatifler, kamu iktisadi kuruluşları ve kamu tüzel kişilikleri bu kapsamda örgüt olarak ifade edilebilir.

Yönetimin bilim dalı haline gelişi, 20. yüzyıldan sonra gerçekleşmiştir. Örgüt ve yönetim bilimi, birbirine paralel şekilde gelişme göstermiştir. Sosyal bir bilim dalı olan örgüt ve yönetim bilimi, aynı zamanda disiplinlerarası bir çalışma alanı oluşturmaktadır. Yönetim bilimi; sosyoloji, psikoloji, antropoloji, sosyal psikoloji gibi davranış bilimlerinin yanı sıra işletme, siyaset bilimi, iktisat, hukuk gibi sosyal bilim alanları ile fen ve doğa bilimlerinden de beslenen disiplinlerarası bir yapıya sahiptir (Öztaş, 2017:17).

Bilim; doğayı ve yaşamın her alanında gerçekleşen olayları sistematik ve nesnel bir biçimde inceleyerek, bu olayların nedenlerini anlama, açıklama ve yorumlama faaliyetlerinden oluşan bir bilgi üretme sürecidir. Dolayısıyla bilimsel sürecin temel amacı, meydana gelen olayları anlamak ve bunlar arasındaki sebep-sonuç ilişkilerini mantık çerçevesinde açıklamaktır. Bu süreç, güvenilir bilgiye ulaşmak amacıyla; araştırılan ya da merak edilen olayın (sorunun) tanımlanması, gözlem yapılması, hipotez ve tahmin geliştirilmesi, ölçek belirlenmesi ve ölçme, analiz yapılması, sonuçların değerlendirilmesi ve yorumlanması gibi aşamalardan oluşmaktadır (Koçel, 2020).

Sosyal bilimlerde “teori” kavramının kullanımı yaygınken, fen ve doğa bilimlerinde daha çok “kuram” kavramının tercih edildiği görülmektedir. Olaylar arasındaki sebep-sonuç ilişkilerinin tutarlı kavramlar çerçevesinde, herhangi bir şüpheye yer bırakmaksızın açıklanması “teori (kuram)” olarak tanımlanır.

Örgütlerin işlerini koordine edebilmek için başvurdukları çeşitli koordinasyon mekanizmaları vardır. Bu mekanizmalar; karşılıklı uyum, kontrol, iş süreçlerinin standartlaştırılması, ürünlerin standartlaştırılması ve işgören becerilerinin standartlaştırılması gibi unsurları içerir. Bu unsurlar, örgüt yapısının temel bileşenlerini oluşturmakta ve örgütü bir arada tutan faktörler olarak kabul edilmektedir (Mintzberg, 2015:3).

Örgüt kavramı, sosyal bilimlerdeki diğer kavramlar gibi farklı şekillerde tanımlanmıştır. Genel olarak örgüt; belirli amaçları gerçekleştirmek üzere bir araya gelen sistematik bir yapıyı ifade eder. Örgüt, sosyal bir sistemdir çünkü temel unsuru insan oluşturur. Aynı zamanda ekonomik ve teknik bir sistemdir. Tüm örgütler, ekonomik sistemin bir alt sistemini oluştururken, teknolojik sistemin ise bazen bir parçası, bazen de teknolojiyi üreten bir yapı olarak işlev görebilir. Özetle örgüt, belirli bir amacı gerçekleştirmek için bir araya gelen insanlar topluluğu olarak tanımlanabilir (Öztaş, 2017:18).

Örgütler, çeşitli şekillerde sınıflandırılmıştır. Faaliyet alanlarına göre sanayi, hizmet ve tarım örgütleri olarak ayrılabilirler. Mülkiyet durumuna göre ise kamu ve özel işletmeler şeklinde sınıflandırılabilirler. Ayrıca

örgütler; sivil toplum örgütleri (vakıf, dernek, siyasi parti, sendika vb.), kamu örgütleri ve işletmeler şeklinde sınıflandırıldığında, öncelikli amaçlarının kâr olup olmadığı dikkate alınmaktadır.

Örgüt, bireylerin belirli bir amaç ya da ortak hedefler doğrultusunda bir araya gelerek, bilinçli ve sistematik biçimde gerçekleştirdikleri düzenlemeler ve koordinasyon faaliyetlerinin bütünüdür. Her örgüt, kuruluş amacına uygun biçimde farklı hedefler belirler ve bu hedeflere ulaşabilmek için uygun bir yapı, işleyiş ve kaynak planlaması geliştirir (Miles, 2016:7). Örgütler yalnızca hedeflere ulaşmayı değil; aynı zamanda sürdürülebilirliği, verimliliği ve düzeni sağlamayı da amaçlar. Başka bir deyişle, misyon ve vizyon gibi temel değerler doğrultusunda şekillenen örgütler, stratejiler geliştirerek bu hedeflere ulaşmayı planlarlar. Bu bağlamda örgütler yalnızca amaç odaklı yapılanmalar değil; aynı zamanda dinamik bir yönetim sistemi ve sosyal etkileşim alanıdır (Demir ve Yılmaz, 2010:70-72). Bu noktada, örgütsel davranış; bireylerin veya grupların örgüt içerisinde sergiledikleri tutum, davranış ve düşünce biçimlerini inceleyen, bu unsurların örgüt üzerindeki etkilerini belirlemeye çalışan bir disiplin alanıdır (Gün Eroğlu ve Avcı, 2023:23).

Örgütlerin dinamik yapısı göz önünde bulundurulduğunda, işgören motivasyonu, liderlik tarzları, iletişim biçimi ve örgüt kültürü gibi birçok unsur, örgütsel davranışın incelediği temel konular arasında yer almaktadır. Dolayısıyla hem örgütlerin hem de bireylerin başarıya ulaşabilmesi yalnızca yapısal düzenlemelerle değil, aynı zamanda örgüt içinde sergilenen bireysel ve toplu davranışların etkin bir şekilde yönetilmesiyle mümkündür (Robbins ve Judge, 2021:9).

Yukarıda ifade edildiği üzere, işletme olarak tanımlanan örgütlerin en belirgin ayırt edici özelliği kar amacı gütmeleridir. Örgütler, amaçları doğrultusunda sınıflandırıldığında, kar amacı güden ve kar amacı gütmeyen örgütler olmak üzere iki gruba ayrılır. Kar amacı güden örgütler işletmeleri; kar amacı gütmeyen örgütler ise sivil toplum kuruluşlarını kapsamaktadır (Topaloğlu ve Koç, 2017:23). Öte yandan kamu örgütleri ve kamu iktisadi teşebbüsleri, öncelikli amaçları kar elde etmek olmasa da, kamu çıkarı açısından zarar ettiklerinde örgüt yöneticileri başarısız kabul edilebilir ve bazı durumlarda kamunun uğradığı zarar yöneticiden talep edilebilir. Kamu örgütlerinin temel amacı kamuya hizmet sunmak olsa da, bu durum örgütün zarara uğratılmasını meşrulaştırmaz. Hizmet ana sektöründe faaliyet gösteren örgütlerin bir kısmı işletme statüsünde, bir kısmı ise kamu örgütü statüsündedir. Hizmet sektörünü oluşturan birçok alt sektörden söz edilebilir. Bunlar; eğitim, sağlık, güvenlik, iletişim, bankacılık, turizm, seyahat ve ulaştırma gibi alanlardır.

Bu çalışma kapsamında rekreasyon örgütleri iki ana başlık altında ele alınmıştır. Rekreasyon etkinlikleri, kamu örgütleri tarafından verilen hizmetler içerisinde yer almakta; aynı zamanda kar amacı güden işletmeler tarafından da sunulmaktadır. Kar amacı güden rekreasyon işletmeleri tarafından üretilen hizmetler, müşteriler tarafından bedel karşılığında satın alınmaktadır. Kamu örgütleri tarafından sunulan rekreasyon hizmetlerinde ise kamu yararı ön plandadır. Örneğin, yerel yönetimler veya diğer kamu tüzel kişilikleri tarafından düzenlenen rekreasyon etkinlikleri genellikle ücretsiz ya da cüzi bir ücret karşılığında vatandaşlara sunulmaktadır. Bu durumda kamu örgütünün kar amacı güttüğü söylenemez.

Rekreasyon örgütleri, bireylerin ve modern örgütlü toplumun ihtiyaçlarını karşılamada her geçen gün daha vazgeçilmez yapılar haline gelmektedir. Nitekim bu örgütler tarafından düzenlenen etkinlikler, bireylerin günlük sosyal yaşamlarının önemli bir parçası olma yönünde gelişme göstermektedir. Fuarlar, festivaller, panayırılar, konserler ve kongreler bu etkinliklerden bazılarını oluşturmaktadır. Bu bağlamda, rekreasyon örgütlerini ayrı bir başlık altında ele almakta fayda vardır.

Rekreasyon ve Rekreasyon Örgütleri

Rekreasyon kavramı, “yenileyen” ve “iyileştiren” anlamına gelen Latince kökenli “*recreatio*” kelimesinden türetilmiştir. Rekreasyon, bireyin günlük sorumluluklarından ve mesleki görevlerinden arta kalan zamanda, gönüllü olarak katıldığı; fiziksel, zihinsel ve sosyal açıdan yenilenmeyi veya tazelenmeyi sağlayan aktivitelerin tümünü ifade etmektedir (Tekin vd., 2017:6). Torkildsen (2005:52), rekreasyonu bireylerin boş zamanlarında gönüllü olarak katıldıkları; dinlenme, eğlenme ve kişisel gelişim amaçlı faaliyetlerin bütünü olarak tanımlamaktadır. Godbey (2009:6) ise rekreasyonu, bireyin günlük yaşamın stresinden uzaklaşarak yenilendiği, kaybettiği enerjiyi yeniden topladığı ve diğer bireylerle sosyalleşme fırsatı bulduğu bir alan olarak tanımlamaktadır.

Literatürde çeşitli rekreasyon tanımları yer almakla birlikte, rekreasyon örgütleri tarafından sunulan hizmetler, diğer hizmet sektörlerinde faaliyet gösteren örgütlerin sunduğu ürün ve hizmetlerden bazı yönleriyle farklılık göstermektedir. Örneğin, hizmet ana sektörü altında yer alan turizm, seyahat, ulaştırma ve eğlence gibi sektörlerin birçok özelliği, rekreasyon faaliyetlerinde bir araya gelmektedir. Turizm işletmeleri tarafından sunulan ve genellikle turistik yöre, bölge ya da kısaca “destinasyon” olarak adlandırılan coğrafi alanın sosyal

yaşamı, kültürel yapısı ve tarihi değerleriyle bütünleşen “turistik ürün”, aynı zamanda rekreasyon ürününün de bir bileşenidir.

Rekreasyon örgütleri tarafından üretilen rekreasyon ürünlerinin bazı ayırt edici özellikleri şu şekilde sıralanabilir (Karaküçük, 2014:61; Akşit Aşık, 2021:23):

- Rekreasyon örgütleri tarafından düzenlenen etkinliklere katılım gönüllü olmalıdır.
- Rekreasyon ürünleri evrenseldir ve tüm insanlar için ortak bir dil oluşturur.
- Rekreasyon örgütleri tarafından üretilen etkinliklerin birey açısından devamlılığının sağlanmasına yönelik herhangi zorunluluk olmamalıdır.
- Rekreasyon örgütleri tarafından üretilen rekreasyon ürününün bileşenleri, fiziksel, mental ve sosyal etkinliklerden oluşur.
- Rekreasyon ürünlerinden faydalanan bireylerin ruhunda ve bedeninde yenilenme ve canlanma hissi oluşur.
- Rekreasyon ürününden faydalanan bireyler herhangi bir maddi çıkar elde edemezler. Rekreasyon ürününden faydalanan bireyler sadece haz duyarlar.
- Rekreasyon ürünlerinin çeşitliliğinin sınırını bireyin ilgi ve arzuları belirler.
- Rekreasyon ürünlerinden faydalanmak isteyen bireylerin, demografik, ekonomik ve sosyal statüleri dikkate alınmaz.
- Rekreasyon örgütleri tarafından sunulan rekreasyon ürünü açık ve kapalı alanda, her türlü mevsim koşullarında gerçekleştirilebilir.
- Rekreasyon örgütleri tarafından üretilen rekreasyon ürünü, bazen planlı bazen de planlanmamış mekanlarda gerçekleştirilebilir.
- Rekreasyon ürünü, bütün bireylerin yetenek ve becerilerine bakılmaksızın rekreasyon örgütleri tarafından arz edilir.

Rekreasyon örgütleri tarafından üretilen rekreasyon ürünü farklı şekillerde sınıflandırılabilir (Karacakal, 2022:67);

- Bireyin etkinliklere katılma biçimine göre; aktif ve pasif rekreasyon,
- Rekreasyon ürününün sunulduğu yere göre; kentsel ve kırsal rekreasyon,
- Rekreasyon ürününün sunulduğu mekana göre; açık ve kapalı alan rekreasyon,
- Rekreasyon ürününden faydalanan katılımcıların sayısına göre; bireysel ve grup rekreasyon,
- Rekreasyon örgütleri tarafından üretilen ürünün zamanına göre; günlük ve değişken rekreasyon,
- Rekreasyon ürününü sunan örgütün kar amacı güden ve kar amacı gütmeyen örgütler bağlamında; ticari rekreasyon ve ticari olmayan rekreasyon olarak sınıflandırılabilir.

Rekreasyon örgütleri, bu çalışma kapsamında iki grupta ele alınmaktadır: rekreasyon işletmeleri ve kâr önceliği olmayan, rekreasyon hizmeti sunan örgütler. Rekreasyon işletmeleri, literatürde ticari rekreasyon faaliyetlerini yürüten kuruluşları ifade etmektedir. Örneğin, organizasyon faaliyetlerini gerçekleştiren işletmeler bu kapsamda değerlendirilebilir. Kâr önceliği olmayan rekreasyon örgütleri ise kamu kurumları, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarıdır. Bu tür örgütlerin asli faaliyet alanı doğrudan rekreasyon etkinlikleri düzenlemek veya rekreasyon ürünü üretmek değildir. Ancak, kamu yararı kapsamında tali bir faaliyet alanı olarak rekreasyon hizmeti sunarlar. Örneğin, yerel yönetimler çoğunlukla kamu yararını gözeterek geniş kapsamlı fuarlar, festivaller, konserler ve kongreler düzenlemektedir. Toplam rekreasyon etkinlikleri içinde bu tür örgütlerin gerçekleştirdiği faaliyetler önemli bir yer tutmaktadır. Bu örgütler, sundukları rekreasyon hizmetini bazı durumlarda rekreasyon işletmelerinden paket hâlinde ve belirli bir bedel karşılığında satın alarak halka ücretsiz sunarlar. Bazı durumlarda ise, kendi örgüt yapıları içerisinde oluşturdukları departmanlar aracılığıyla bu hizmeti doğrudan kendileri sağlarlar. Her iki durumda da vatandaşlar, bu örgütlerin sunduğu hizmetten ücretsiz yararlanır.

Toplumlar, bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak ve varlıklarını sürdürebilmek amacıyla ekonomik sistemler oluştururlar. Ekonomik sistem içerisinde yer alan tüm örgütler, insan ihtiyaçlarını karşılama amacı güder. Girişimciler tarafından kurulan ve ekonomik sistemin temel taşı olan işletmeler, insan ihtiyaçlarını karşılayacak mal ve hizmetleri üretirler. Liberal ekonominin temel varsayımlarından biri olan insan ihtiyaç ve isteklerinin sınırsızlığı, bu sınırsız ihtiyaçların sınırlı kaynaklarla nasıl karşılanacağı sorusunu iktisat biliminin temel problemi haline getirmiştir.

İşletmeler; insanların ihtiyaçlarını karşılamak üzere mal ve hizmet üreten veya pazarlayan ekonomik, teknik ve sosyal sistemler olarak tanımlanabilir (Güney, 2020:18). Bir başka deyişle, işletme; üretim faktörlerini bilinçli bir şekilde bir araya getiren, üretim girdilerini etkin biçimde kullanan, insanların gereksinimlerini karşılamak amacıyla mal ve hizmet üreten ve pazarlayan, etkin, etkili ve verimli çalışmayı amaçlayan, kar amacı güden toplumsal, teknik, yasal ve ekonomik bir yapıdır.

Rekreasyon işletmeleri ise, insan ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik rekreasyon ürünleri üreten ekonomik, teknik ve sosyal sistemlerdir. Bu işletmeler, kar amacı güden; müşterilerinin ihtiyaçlarını karşılayarak onlara haz ve memnuniyet sağlamayı hedefleyen yapılardır. Rekreasyon işletmeleri; turizm işletmeleri, seyahat acenteleri, konaklama tesisleri, yiyecek-içecek işletmeleri, eğlence merkezleri ve organizasyon firmaları gibi etkinlik hizmeti sunan işletmeleri kapsar. Turizm işletmeleri içerisinde yer alan konaklama tesisleri, seyahat acenteleri ve yiyecek-içecek işletmeleri, zaman zaman turistik ürünün bir parçası olan animasyon hizmetleri aracılığıyla rekreasyon ürününü müşterilere hizmet olarak sunabilmektedir. Yiyecek-içecek işletmeleri ise, tüketicilere sundukları hizmetleri özellikle sunum esnasında rekreasyon etkinlikleriyle zenginleştirerek daha çekici hale getirmeyi tercih edebilmektedirler. Gerçek sektörde organizasyon faaliyetleri yürüten işletmeler ise; açılış organizasyonları, özel gün kutlamaları, kongreler, konferanslar ve toplantılar gibi etkinlikleri birer rekreasyon ürünü olarak müşterilerine belirli bir bedel karşılığında sunan, kar amacı güden yapılardır.

Liderlik ve Rekreasyon Liderliği

Liderlik, gerek akademik çevrelerde gerekse toplumsal hayatın içinde heyecan uyandıran konulardan biridir. Lider ve liderin davranışı son dönemlerde araştırmacıların ilgi alanı olmuştur. Liderler, ordulara komuta eden, şirket imparatorluklarını yöneten, milletlerin kaderini değiştiren güçlü, cesur, zeki ve dinamik kişiliklerdir. Tarihsel süreç içerisinde olayların nasıl ortaya çıktığını ya da liderin ne kadar etkili olduğunu çok iyi tespit etme imkânımız olmasa bile, liderlere itibar atfedilmiş ya da suçlamalarda bulunulmuştur. Toplumsal yaşam içerisinde askeri, siyasi, dini, kültürel, iş, spor ve sanat gibi birçok farklı alanda lider ve liderlik davranışını gözlemlemek mümkündür. Liderlik davranışı ve liderler, toplumsal yaşamın bütün parçaları içerisinde yer aldığı için ya da gizemli bir yanı olduğu düşünüldüğünden ilgi odağı olmuştur. Peygamberlerden düşünürlere, iş dünyası liderlerinden ordu komutanlarına, devlet başkanlarına, sanat ve spor dünyasından sivil toplum kuruluşlarına kadar birçok alanda lider örnekleriyle karşılaşmak mümkündür (Yukl, 2018:1).

Liderlik, amaçların veya vizyonun başarılmaya yönelik grubu etkileme yeteneğidir. Bu etkilemenin kaynağı, örgüt içinde var olan yönetsel mevkilere verilen biçimsel bir hak olabilir. Öte yandan, bütün liderler yönetici değildir; bunun yanı sıra, bütün yöneticiler de lider değildir. Örgütlerin yöneticilerine sağladığı biçimsel yetkiler, yöneticilerin yönetim faaliyetlerini gerçekleştirmelerini sağlamalarına imkân vermeyebilir. Liderlik davranışı biçimsel örgüt yapısı içinde yönetsel yetkilerin kullanılması şeklinde görülebileceği gibi, biçimsel olmayan yapılarda da liderlik davranışı gözlemlenebilir (Robbins ve Judge, 2021:376).

Stogdill tarafından 1970 yılında yapılan araştırmada liderlik tanımları ele alınmış ve liderlik davranışı şu başlıklar altında toplanmıştır: Liderlik davranışı grup süreçlerinin odak noktasıdır; kişilik ve kişiliğin etkileridir; uyma davranışı ve izlemeye ikna etme becerisidir; izleyenler üzerinde etkinin kullanılmasıdır; eylem ve davranışı ifade etmektedir; izleyenlerin inançlarını, değer yargılarını biçimlendirmedir; amaçları başarmanın bir aracıdır; etkileşimin etkisidir; farklılaşan bir roldür. 1981 yılında Bennis, "Liderlik güzellik gibidir; tanımlaması zor, ancak gördüğünüzde fark edebileceğiniz bir şeydir." demiştir. Bennis, liderliğin kişilik özellikleri üzerinde dururken, Stogdill ise liderin davranış özellikleri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Liderlik ile ilgili literatür incelendiğinde, liderlik kuramları, liderlik yaklaşımları, liderlik paradigmaları ve liderlik tarzlarından söz etmek mümkündür (Yavuz, 2018:19).

Örgüt yönetimi bağlamında ele alındığında, liderlik davranışı yönetimin işlevi olarak ifade edilen yöneltme fonksiyonu içinde yer alır. Liderlik, motivasyon, takım çalışması, iletişim ve yöneltme işlevini oluşturan unsurlardır.

Bireyler liderliğe ilgi duyarlar; bunun sebebi büyük bir lideri lider yapan özelliğin ne olduğunu bilmek istemeleridir. Yöneticiler, liderliğin kişisel kariyer başarısı ve organizasyonel performansın gelişmesini

sağlayacağına inanmaktadırlar. Başlangıçta liderlik özelliği bulunmayan yöneticilerin, daha sonra gerçek bir lidere dönüşecek becerileri kazanabileceklerini düşünürler. Liderlik becerilerine çoğu insan sahip gibi görünse de, bu beceriler çok az bir kesim tarafından kullanılabilir. Liderlik, herhangi bir kişi tarafından öğrenilebilir, öğretilir ve kimsenin öğrenmesi engellenemez. Lider; amaçlara ulaşmak için takipçilerini etkileyen kişidir. Liderin etkisi büyüdükçe, izleyicilerinin veya takipçilerinin sayısı artar ve amaçlara ulaştıkça liderlik etme başarısı arttıkça, liderlik daha da belirginleşir. Liderler örgütlerde yeni bir girişim başlatabilirler, örgüt kültürünü şekillendirebilirler, örgütü rakipleri karşısında avantajlı hale dönüştürebilirler, fırsatlar oluşturabilirler ve olayların seyrini değiştirebilirler. Ayrıca, stratejik planlar yapabilen, asla vazgeçmeyen kişilerdir (Bateman ve Snell, 2016:229).

Liderlik işlevi, örgütlerde zihinsel ve fiziksel çabayı teşvik etmek, örgüt kültürünü oluşturmaktır. Liderler, örgütlerde herhangi bir işle ilgili becerilere sahip doğru kişilerin görev almasını sağlar ve bu kişileri, örgütün performansını artırmak amacıyla motive eder. Literatür incelendiğinde, çok sayıda liderlik teorisi söz konusudur. Bu teorilerin örgüt yöneticileri tarafından bilinmesi, yöneticiyi lider pozisyonuna taşıyacaktır. Teorilerin çoğu, doğru liderlik tarzının liderin kişiliğine, örgütün kültürüne ve izleyicilerin veya takipçilerin yeteneklerine göre şekillenebileceğini ileri sürmektedirler (DeCenzo, Robbins ve Verhulst, 2017:29).

Liderlik kuramlarından olan “Büyük Adam Kuramı”, doğuştan gelen bazı özellikler sayesinde liderlerin kahraman, kurtarıcı olduklarını ve olağanüstü niteliklere sahip olduklarını savunur. Thomas Carlyle, Büyük Adam Kuramı adındaki çalışmasıyla kurama önemli katkı sağlamıştır. Carlyle’nin bu çalışması, bazı dillere “Kahramanlar Üzerine” şeklinde çevrilmiştir. Bu kuram, dünyanın ulaştığı medeniyet düzeyinde en önemli katkının büyük adamlar tarafından yapıldığını ileri sürmektedir. Aslında, insanlık tarihinin büyük adamların tarihi olduğunu ve toplumların her şeyiyle büyük adamlara minnettarlık duyduğunu savunan bir teoridir. Carlyle’den sonra Emerson, “Örnek Adam”, Galton ise “Kalıtsal Deha” eserleriyle Büyük Adam Kuramına önemli katkılar sağlamışlardır.

Özellikler kuramı, liderlik özelliklerinin doğuştan geldiğini ileri süren bir kuramdır. Özellikler kuramı, sadece başarılı liderleri değil, başarısız liderleri de inceleme gereği duymuştur. Liderin fiziksel özellikleri, kişilik özellikleri ve nitelikleri bu kuram kapsamında ele alınmıştır. Davranışsal liderlik kuramları ise yönetim teorileri içerisinde yer alan davranışsal yönetim kuramına paralel olarak gelişim göstermiştir. Davranışsal liderlik kuramını, özellikler kuramından ayıran en önemli özellik, davranışların öğrenilebilir ve değiştirilebilir olmasıdır. Davranışsal liderlik kuramı, özellikler kuramının eksik açıkladığı alanı tamamlamak amacıyla geliştirilmiştir. Davranışsal liderlik kuramını besleyen ve literatürde yer alan bazı önemli çalışmalar ise şunlardır: “Ohio Üniversitesi Liderlik Araştırmaları, Michigan Üniversitesi Araştırmaları, Black ve Mouton’un Yönetimsel Diyagramı, Douglas McGregor’ın X ve Y Kuramları, Rensis Likert’in Sistem 1 ve Sistem 4 Kuramı” vb.

Durumsal liderlik kuramları, liderlik davranışını üç boyutlu olarak açıklamaktadır. İzleyenler, lider ve durum, liderlik davranışını şekillendirmektedir. Bu kuram, büyük bir liderin ortaya çıkmasının; zaman, yer ve koşulun bir sonucu olduğunu savunmaktadır. Bogardus, Hersey ve Blanchard, Hocking, Person ve H. Spencer Yol Amaç Kuramı, Fiedler’in Liderlik Kuramı, Hersey ve Blanchard’ın Durumsallık Kuramı, Reddin’in Etkinlik Kuramı ve Vroom-Yetton’un Liderlik Kuramı gibi çalışmalara dayanır (Yavuz, 2018a:23-130). Durumsal liderlik kuramları, liderlik koşullarının olduğu ortamlara ağırlık veren kuramlardır. Bu kuramın genel varsayımı, farklı koşulların farklı liderlik biçimleri gerektirdiğini ileri sürmektedir.

Modern liderlik kuramları; Etkileşimci liderlik kuramı, dönüşümcü liderlik kuramı ve karizmatik liderlik kuramından oluşmaktadır. Etkileşimci liderlik kuramı, örgütlerde liderlik davranışını dört alt boyutta ele almaktadır. Bunlar; koşullu ödül, istisnalarla yönetim, serbest bırakıcı liderliktir. Etkileşimci liderlik, örgüt içerisindeki yasal ve bürokratik otoriteye dayanmaktadır. Etkileşimci liderlerin takipçilerinden beklentileri mevcut sistemler çerçevesinde şekillenmekteyken, dönüşümcü liderler ise takipçilerin normlara uyum sağlamasına yönelik yüksek performans göstermeleri ve bu davranışların karşılığında ödül alabileceklerini ileri süren bir liderlik davranışdır. Etkileşimci liderler, mevcut sisteme bağlılıkları yüksektir. Etkileşimci liderler örgüt kültürünü güçlendirmeden yana tavır sergilerler. Dönüşümcü liderler ise örgüt kültürünü dönüştürürler. Burns’a göre dönüşümcü liderlik, liderin izleyenleri veya birbirlerini daha yüksek motivasyona ve ahlaka teşvik etmeye dayalı bir ilişkiye girdiklerinde gerçekleşmiştir. Dönüşümcü liderlik, hem liderlik edenlerin hem de liderlik edilenlerin insani etkileşimleri ile etik beklentilerini artırdığında kalıcı bir manevi özellik kazanmakta ve her iki taraf için dönüşümcü etki sağlamaktadır. Dönüşümcü liderler için en önemli varlık, insanlar değil doğru insanlardır. Dönüşümcü liderliğin boyutları ise karizma veya idealleştirilmiş etki, ilham verici liderlik, zihinsel teşvik veya entelektüel uyarı ve bireysel destekten oluşur.

Karizmatik liderlik, modern liderlik türlerinden bir diğeridir. Karizmatik liderlik davranışında, izleyenlerin etkilenme sebebi liderin kendisi veya özellikleridir. Karizma, çekicilik veya cezbedicilik anlamı taşır. Karizmatik liderlik, sahip olduğu karizma özelliği ile izleyicilerini kendi istediği şekilde davranmaya sevk etmektedir. Weber, karizmatik liderin olağanüstü güç ve yeteneklere sahip olduğunu ileri sürmüştür. Weber, karizmayı değişim ve yenilik gücü olarak değerlendirmiştir. Karizmatik liderler, bu güçlü karizmatik özellikleriyle izleyicilerinde özgüven, cesaret ve hayranlık uyandırır. Takipçileri üzerinde ikna ve yüksek düzeyde güdüleme etkisine sahiptirler. Karizmatik liderlik konusunda en önemli kuramlardan biri, Conger ve Kanungo tarafından geliştirilen “Karizmaya Atıf” kuramıdır (Yavuz, 2018b:29-93).

Liderlik davranışı; örgütlerde birçok çalışmada ele alınmış ve incelenmiştir. Örgütün faaliyet alanına bakılmaksızın, yukarıda bahsi geçen liderlik teorileri baz alınarak saha araştırmaları yapılmıştır. Dönüşümcü liderlik, etkileşimci liderlik, karizmatik liderlik ve hizmetkar liderlik kuramları bağlamında, liderlik ölçeklerinden faydalanılarak işletmelerde veya diğer örgütlerde çok sayıda nicel araştırma bulgusu elde edilmiştir. Liderlik davranışı, başka değişkenlerle de ilişkilendirilerek yapılan araştırmalara literatürde yer verilmiştir.

Liderlik davranışı, rekreasyon örgütleri bağlamında ele alındığında, diğer sektörlerde faaliyet gösteren örgütlerle herhangi bir farklılık göstermemektedir. Yani rekreasyon örgütlerinde sürekli olarak görev yapan yönetici liderlerin davranışları, işgörenler tarafından değerlendirildiğinde dönüşümcü, etkileşimci, karizmatik veya hizmetkar liderlik ile ilgili bulgulara ulaşılabilir. Rekreasyon örgütü olarak ifade edilen organizasyon işletmeleri, konaklama işletmeleri, seyahat işletmeleri, eğlence işletmeleri, spor işletmeleri vb. örgütlerde örgütsel bir yapı ve bu yapının içerisinde yer alan yönetici liderlerin davranışları, birlikte çalıştıkları diğer yöneticilere veya işgörenlere ölçekler yardımıyla sorular yöneltilerek, liderin karizmatik, hizmetkar, etkileşimci veya dönüşümcü liderlik davranışlarından hangisini veya hangilerini sergilediği tespit edilebilir.

Ancak rekreasyon örgütlerinin faaliyetleri incelendiğinde, sürekli olarak örgütsel faaliyetler içerisinde yer alan yönetici liderlerin yanı sıra etkinlik bazlı, geçici ya da proje süresince çalışan işgörenler ve bu etkinliklere gönüllü olarak katılan bireyler de söz konusudur. Bu süreçte etkinlik lideri ya da takım lideri olarak adlandırılan liderlerden bahsedilebilir. Etkinlik lideri veya takım lideri, birlikte etkinlik süresince görev yaptığı işgörenlere ve katılımcılara liderlik etmek durumundadır. Dolayısıyla rekreasyon örgütlerinde iki farklı liderlik süreci söz konusudur: Birincisi, rekreasyon örgütü bünyesinde gerçekleşen süreç, ikincisi ise etkinlik temelli liderlik sürecidir. Bu bağlamda, örgüt temelli liderlik süreci, diğer örgütlerden farksız olarak değerlendirilebilir. Ancak rekreasyon etkinliği temelli liderlik farklılık arz etmektedir.

Liderlik, liderin grup üyeleriyle kurduğu ilişki biçimini ve karar alma süreçlerindeki tutumunu ifade eder. Temel liderlik davranış tipleri demokratik, otokratik ve müsamahalı (liberal) liderlik olarak sınıflandırılır. Demokratik liderlik, katılımcılığı ve eşitliği esas alırken; otokratik liderlik otorite ve denetimi ön plana çıkarır. Müsamahalı liderlik ise liderin geri planda kaldığı, grup üyelerine tam serbesti tanıdığı bir yaklaşımdır. Bu liderlik stilleri, rekreatif etkinliklerde katılımcıların motivasyonu, etkileşimi ve etkinliğin verimliliği üzerinde belirleyici rol oynar (Karaküçük ve Yetim, 1996 :66).

Rekreasyonel liderlik ile ilgili araştırmalar, 19. yüzyılın başına kadar dayandırılmaktadır. 1923 yılında Powell, toplum ve kilisede rekreasyonel liderlerin görevleri ve diğer insanlarla olan ilişkilerini irdelemiştir. 1950'li yıllarda rekreasyonla ilgili çalışmalar, rekreasyonel liderliğin rollerini; etkinlik planlama, etkinlik esnasında kullanılacak araç gerecin hazırlığı ve etkinliğin yönetilmesi süresiyle ifade etmiştir. 1970'li yıllardan sonra araştırmalar, lider ile katılımcıların ilişkilerine odaklanmıştır. 1980'li yıllarda ise rekreasyon liderinde bulunması gereken özellikler üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda, liderlik teorilerinden özellikler teorisi çerçevesinde rekreasyon liderinde bulunması gereken özellikler tartışılmıştır. Rekreasyon lideri, takım lideri rolünün yanı sıra, katılımcılar için de rol model bir birey olarak algılanır (Yağmur, 2022:395).

Rekreasyon etkinliklerinin sürekliliğinin sağlanmasında ve yürütülmesinde liderlere, daha doğrusu lider yöneticilere ihtiyaç vardır. Rekreasyon etkinlikleri ile bazı liderlik kuramları ilişkilendirilmiştir. En çok etkileşimci ve dönüşümcü liderlik davranışı ile rekreasyon liderliğinin literatürde ilişkilendirildiği görülmektedir. Bunun nedeni, etkileşimci liderlerin izleyicilerine, beklentileri doğrultusunda ödül dağıtmaları ve takipçilerden neler istediklerini açık ve net bir şekilde bildirmeleridir. Etkileşimci liderler, kuralları koyan, ödülleri dağıtan ve takipçiler ise kurallara uyan ve ödülleri elde etmeye çalışan gönüllü katılımcılardır. Öte yandan dönüşümcü liderler ise özellikle rekreasyon örgütlerinde, rekreasyon etkinliklerinde görev alan çalışanların örgüte bağlılıklarının sağlanması ve işten ayrılma niyetlerinin azaltılması konusunda önemli bir rol oynarlar. Dönüşümcü liderler, ayrıca yenilikçiliği ve ileri görüşlülüğü savunan yönetici liderlerdir.

Dönüşümcü liderler, özellikle rekreasyon örgütlerinde işgörenlerin değer yargılarını, amaçlarını ve motivasyonlarını destekleyen liderlik davranışları sergiler (Sidal, 2022:313).

Rekreasyonel liderlik, etkinlik süresince etkinliklerin planlanması, örgütlenmesi, koordinasyonu ve kontrolü gibi temel yönetim işlevlerinden faydalanan yönetici liderlik davranışı olarak tanımlanabilir. Ayrıca rekreasyon lideri, katılımcıların aktivitelere en doğru biçimde yönlendirilmesi, motive edilmesi, etkinliğin uygulanması ve nihayetinde etkinliğin başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesiyle yükümlüdür. Rekreasyonel liderlik; rekreasyon etkinliklerinin toplumda her geçen gün artan önemiyle birlikte, rekreasyon liderlerine duyulan ihtiyacın da aynı oranda arttığını göstermektedir (Genç, vd., 2024).

Rekreasyon liderleri, başlangıçta sosyolojik olarak “kalabalık” kavramıyla ifade edilen katılımcıları, önce grup daha sonra ise takıma dönüştürmek zorundadır. Kalabalık, tesadüfen bir araya gelmiş bilinçsiz insan topluluğunu ifade etmektedir. Grup ile takım arasındaki farklar ise literatürde şu şekilde açıklanmıştır: Gruplar, bireysel hareket eden, "ben" duygusunun olduğu, görev ve iş tanımının dışına çıkmayan, sadece kendi görevlerine odaklanan ve bireysel başarıyı önemseyen yapılardır. Takımlar ise "biz" duygusuna hakim, bireysel başarıdan ziyade takımın başarısını önemseyen üyelerden oluşur.

Grup ve takım farklılıkları literatürde şu şekilde özetlenmiştir: Gruplarda güçlü, tam odaklanmış liderlik, bireysel hesap verebilirlik, sonuç odaklılık, etkin biçimde yürütülen toplantılar, performansın maddi olarak ele alınması, yetki devri, fikir belirtme ve bireysel performans odaklılık gibi özellikler görülür. Takımlarda ise paylaşılmış liderlik rolleri, birlikte hesap verebilirlik, takımın ortak amaçları, demokratik ortama dayalı müzakereler ve tartışmalar gibi sorun çözmeye dayalı, performansın ölçümü, katılımcı memnuniyeti ve katılımcıların kolektif ve birbirlerine bağlı bir yapıya sahip olmaları gibi özellikler bulunur (Çelikyay, 2024:158).

Katılımcılar, liderin davranışlarını sürekli olarak gözlemlerler. Rekreasyon lideri, etkinlikler sayesinde katılımcıların hayatlarına önemli ölçüde katkı sağlar ve yaşam kalitelerini artırır. Rekreasyon lideri, katılımcıların sonraki etkinliklere de ilgi duymasını sağlayarak, rekreasyon örgütünün devamlılığına katkı sağlamış olur. Rekreasyon lideri, topluma karşı da sosyal sorumluluğu olan, değişimi teşvik eden ve bireylerin becerilerine katkı sağlayan liderlerdir. Rekreasyon liderlerinin, genel olarak liderlik teorilerinde bahsedilen benzer özelliklere sahip olmaları gerekmektedir. Rekreasyon liderleri, hızlı karar alabilmeli, iletişim kurma becerisine sahip olmalı, bilgi ve özgüven sahibi olmalı, kararlarında aklını ve duygularını yönetebilme becerisini göstermelidir.

Yöntem

Bu çalışmada, rekreasyon liderliği alanındaki bilimsel yayınların kapsamlı bir biçimde değerlendirilmesi amacıyla betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Söz konusu model, literatürde mevcut olan bilgi birikiminin sistematik biçimde analiz edilmesine imkân tanımakta ve bu bağlamda konuya ilişkin genel eğilimlerin ortaya konmasını mümkün kılmaktadır. Tarama modeli çerçevesinde, nicel bir yöntem olan bibliyometrik analiz benimsenmiş ve bu yöntem aracılığıyla, literatürde yer alan temel yapılar, yazarların akademik etkileri ve bilimsel iş birliği ağları detaylı biçimde ele alınmıştır. Bibliyometrik analiz yöntemiyle, yayın sayıları, atıf sıklıkları ve h-endeksi gibi objektif göstergeler dikkate alınarak akademik çıktıların bilimsel etki düzeyi değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, söz konusu analiz yalnızca yayın hacmini değil; aynı zamanda yazarların bilimsel görünürlüğünü, alandaki bilgi üretim düzeyini ve yayımlanan çalışmaların literatüre katkı düzeyini de ortaya koymaktadır (Van Raan, 2005; Zupic ve Carter, 2015; Donthu vd., 2021).

Araştırma kapsamında kullanılan veriler, 01.04.2025 tarihinde Web of Science (WoS) veri tabanında “recreation leadership” anahtar kelimesiyle yapılan tarama sonucunda elde edilmiştir. WoS veri tabanı, içerdiği indeksleme sistemleri, kalite denetim mekanizmaları ve çok disiplinli yayın arşivi sayesinde bilimsel analizlerde güvenilir bir kaynak olarak tercih edilmiştir. Bu veri tabanı aracılığıyla, yalnızca yüksek akademik standartlara sahip ve hakem değerlendirmesinden geçmiş yayınlara erişim sağlanmış; böylece elde edilen bulguların geçerliliği ve güvenilirliği pekiştirilmiştir (Dirik vd., 2023). Araştırmanın evrenini, dünya genelinde rekreasyon liderliği konusuyla ilgili yayımlanmış tüm bilimsel çalışmalar oluşturmaktadır. Ancak evrenin tamamına ulaşmak pratikte mümkün olmadığından, örneklem seçiminde WoS veri tabanında “topic” filtresi uygulanarak yalnızca doğrudan konuyla ilişkili yayınlar analiz kapsamına alınmıştır. Bu yöntemle, 1991 ile 2025 yılları arasında yayımlanmış toplam 221 sayıda çalışma incelenmiş ve analiz edilmiştir.

Elde edilen yayınlar, zamansal dağılım açısından değerlendirilerek konunun yıllar içerisindeki gelişimi, değişim trendleri ve araştırma yoğunluğu analiz edilmiştir. Bu kapsamda, alanın hangi dönemlerde ön plana çıktığı, hangi yazarlar ve kurumlar tarafından üretildiği ve hangi temaların daha yoğun işlendiği belirlenmeye

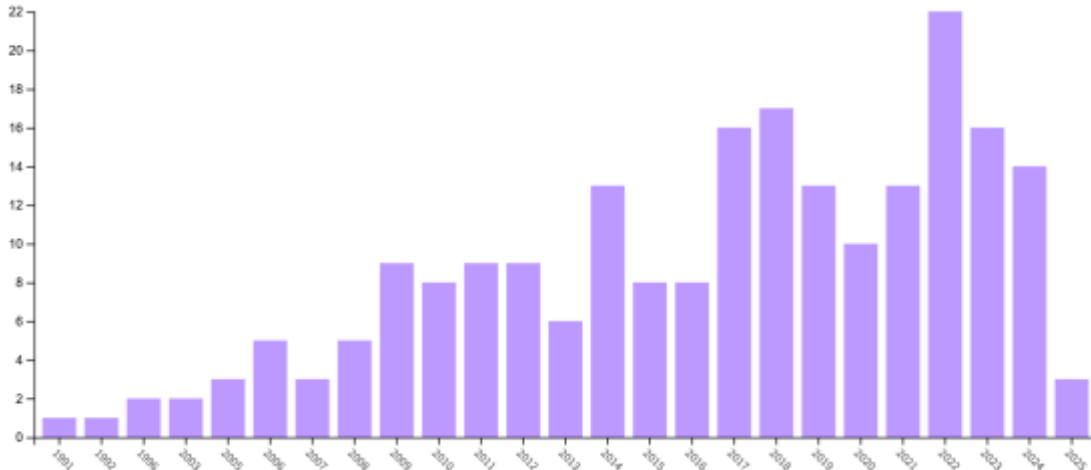
çalışılmıştır. Verilerin daha anlaşılır bir biçimde sunulması amacıyla VOSviewer 1.6.20 yazılımı kullanılmıştır. Bu yazılım, özellikle bibliyometrik veri analizinde kullanılan güçlü görselleştirme teknikleriyle araştırma iş birliklerini, anahtar kelime kümelenmelerini ve atıf ağ yapılarını net bir biçimde ortaya koymaktadır (Van Eck ve Waltman, 2010; Xu vd., 2021).

Yapılan analizler sonucunda oluşturulan haritalar aracılığıyla, rekreasyon liderliği alanındaki temel kavramsal yapıların, akademik etki alanlarının ve gelecekte araştırılması gereken konuların sistematik biçimde tespit edilmesi sağlanmıştır. Ayrıca, bu haritalar sayesinde literatürdeki bilgi kümelenmeleri, boşluklar ve disiplinler arası geçiş alanları da belirgin hâle getirilmiştir. *Çalışmada yalnızca açık kaynaklı ve kamuya sunulmuş veriler kullanıldığından dolayı etik kurul iznine gerek duyulmamaktadır. Bununla birlikte, akademik etik kurallarına tam olarak riayet edilmiş; tüm kaynaklara doğru şekilde atıf yapılmış ve bilimsel bütünlük korunmuştur. Bu yaklaşım, araştırmanın bilimsel geçerliliğini artırmakta ve niteliksel güvenilirliğini desteklemektedir.*

Bulgular

Araştırma kapsamında Web of Science veri tabanı üzerinde “recreation & leadership” anahtar kelimeleriyle, sadece makale türündeki yayınlar esas alınarak yapılan tarama sonucunda, 1991-2025 yılları arasında toplam 221 yayına ulaşılmıştır ve “txt” formatında veri seti oluşturularak analize uygun hale getirilmiştir. Tarama sonucunda ulaşılan sonuçlardan herhangi bir veri seti çıkarımı yapılmamıştır. Elde edilen tarama sonuçlarının bibliyometrik analizi için VOSviewer 1.6.20 istatistik programı kullanılmıştır. Bu kapsamda anahtar kelime ağ analizi, yazarlara ve kaynaklara göre bibliyometrik eşleşme analizleri yapılarak tarama sonuçları incelenmiştir. İlk olarak gerçekleştirilen tarama sonucunda, 1991-2025 yılları arasındaki yayın dağılımı incelenmiştir.

Şekil 1. Yıllara Göre Yayın Dağılımları

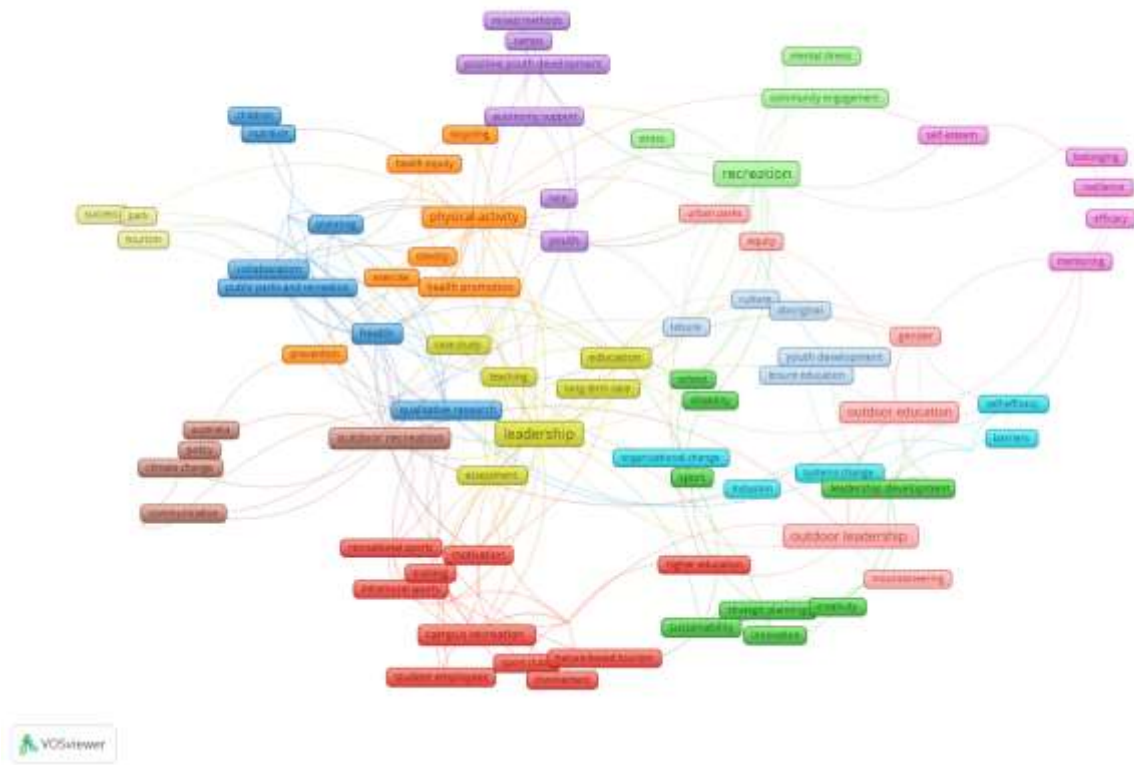
Web of Science (WoS) veri tabanında “recreation and leadership” temasıyla yapılan tarama sonucunda elde edilen yayınların yıllara göre dağılımı göz önünde bulundurulduğunda, alandaki akademik ilginin zaman içinde önemli ölçüde arttığı gözlemlenmektedir. 1990’lı yıllarda konuyla ilgili yayın sayısı oldukça düşük olup yılda bir veya iki yayınlı sınırlı kalmıştır. 2000’li yılların ortalarından itibaren ise yayın sayılarında belirgin bir artış yaşanmıştır. Özellikle 2009 yılından sonra yayın eğrisinde dalgalı ama genel olarak yükselen bir seyir dikkat çekmektedir.

En fazla yayının yapıldığı yıl 2022 olup toplamda 22 yayın gerçekleştirilmiştir. Bunu sırasıyla 2018 (17 yayın), 2023 (16 yayın), 2017 (16 yayın) ve 2024 (14 yayın) takip etmektedir. Bu durum, konunun son yıllarda araştırmacılar tarafından daha fazla ilgi gördüğünü ve akademik üretkenliğin arttığını göstermektedir. 2025 yılı verileri henüz tamamlanmamış olabileceğinden, bu yıl için kaydedilen 3 yayının düşük görünmesi doğal bir durumdur. “Recreation and leadership” temalı çalışmaların 2010 sonrasında ivme kazandığı, özellikle 2020’li yıllarda zirve yaptığı ve bu alana yönelik akademik ilginin günümüzde yoğun bir şekilde devam ettiği ifade edilebilir. Bu eğilim, disiplinler arası çalışma alanlarının geliştiğini ve liderlik ile rekreasyon konularının toplumsal ve örgütsel bağlamda daha fazla önem kazandığını göstermektedir.

Anahtar kelime ağ analizi ile, belirli bir araştırma konusuna ilişkin kavramsal yapının ve terimler arasındaki ilişkilerin sistematik olarak ortaya konulmasını amaçlayan görsel bir analiz yöntemidir. Şekil 2’de sunulan bu analiz kapsamında, literatürde birlikte kullanılan anahtar kelimeler arasındaki eş görünüm ilişkileri incelenmiş;

bu ilişkiler doğrultusunda terimler arasındaki bağlantı gücü ile kullanım sıklıkları belirlenerek ağ yapısı oluşturulmuştur. Elde edilen bulgular, araştırma alanındaki kavramsal kümelenmeleri, yoğunlaşma noktalarını ve literatürdeki temel eğilimleri analiz etmek amacıyla değerlendirilmiştir.

Şekil 2. Anahtar Kelime Ağı

Gerçekleştirilen bibliyometrik analiz sonucunda, rekreasyon liderliği alanında toplam 96 anahtar kelimenin 13 farklı kavramsal kümede toplandığı belirlenmiştir. Bu kavramlar arasındaki 260 bağlantı ve 287 toplam bağlantı gücü, literatürdeki konuların birbirleriyle güçlü biçimde ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Anahtar kelimelerin kümelenmesiyle, alandaki temel araştırma odakları, tematik yoğunluk alanları ve kavramlar arası yapısal ilişkiler görsel olarak analiz edilmiştir. Ortaya çıkan harita, rekreasyon liderliği alanında disiplinler arası bir yaklaşımın benimsendiğini ve farklı odakların bütüncül bir çerçevede ele alındığını göstermektedir.

Birinci kümede (Küme 1), üniversite temelli rekreasyon faaliyetleri ön plana çıkmıştır. “Kampüs rekreasyonu”, “yükseköğretim”, “kulüp sporları”, “amatör sporlar”, “katılım”, “öğrenci çalışanlar” ve “mesleki gelişim” gibi kavramların birlikte yer alması, liderlik uygulamalarının yükseköğretim kurumları çerçevesinde öğrenci gelişimi ile doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir. Ayrıca “motivasyon”, “doğa temelli turizm” ve “eğitim” gibi terimlerin bu kümede bulunması, liderliğin sadece organizasyonel değil, aynı zamanda bireysel gelişim boyutuna da hizmet ettiğini göstermektedir. İkinci küme, liderliğin daha bilişsel ve stratejik yönlerini temsil etmektedir. “Yaratıcılık”, “yenilik”, “değerlendirme”, “pozitif psikoloji”, “stratejik planlama” ve “sürdürülebilirlik” gibi kavramlar, rekreasyon liderliğinin düşünsel derinlik ve planlama becerileriyle nasıl desteklendiğini ortaya koymuştur. Ayrıca “engellilik”, “okul”, “spor” ve “liderlik gelişimi” gibi ifadeler, bu alandaki liderlik faaliyetlerinin sosyal kapsayıcılık ve bireysel farklılıkları dikkate alan yapısını gözler önüne sermektedir.

Üçüncü kümeye bakıldığında, toplum sağlığı ve iş birliği kavramlarının öne çıktığı görülmektedir. “Çocuklar”, “sağlık”, “beslenme”, “kamu parkları ve rekreasyon”, “planlama” ve “nitel araştırma” terimleri, liderliğin halk sağlığı, topluluk gelişimi ve kurumsal ortaklıklarla ilişkili olduğunu göstermektedir. “İş birliği” ve “ortaklıklar” gibi anahtar kelimeler, liderliğin çok aktörlü bir anlayışla yürütüldüğünü ortaya koymaktadır. Dördüncü küme, öğretimsel ve öğrenme süreçleriyle doğrudan ilişkili kavramları kapsamaktadır. “Değerlendirme”, “vaka çalışması”, “eğitim”, “deneyim”, “liderlik”, “uzun dönem bakım”, “öz belirleme kuramı” ve “öğretim” gibi kavramların varlığı, rekreasyon liderliğinin pedagojik temellerini ve bireylerin içsel

güdülerini destekleme rolünü vurgulamaktadır. Bu yapı, liderliğin hem rehberlik eden hem de öğrenmeyi teşvik eden doğasına işaret etmektedir.

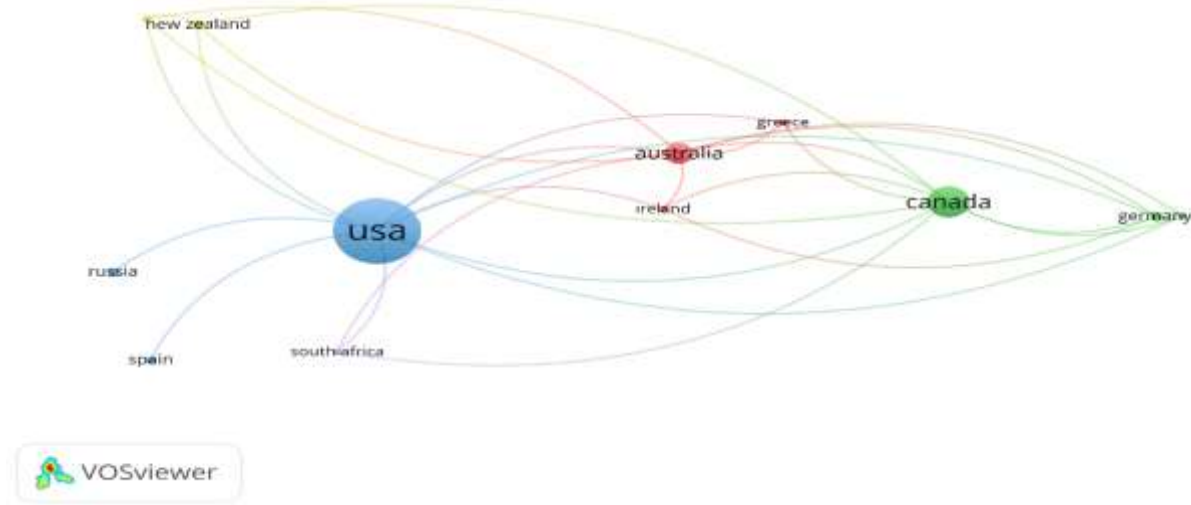
Beşinci kümede, sosyal adalet ve gençlik gelişimi temaları dikkat çekmektedir. “Özerklik desteği”, “kamplar”, “çeşitlilik”, “karma yöntemler”, “pozitif gençlik gelişimi”, “ırk”, “sosyal adalet” ve “gençlik” gibi terimlerin bir arada bulunması, liderlik uygulamalarının farklı kültürel ve sosyal grupları kapsayıcı nitelikte olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, liderliğin yalnızca yönetsel bir süreç değil, aynı zamanda sosyal değişimi destekleyen bir araç olduğunu göstermektedir. Altıncı küme, değişim yönetimi ve örgütsel dönüşüm konularına odaklanmaktadır. “Engeller”, “dahil etme”, “müdahale”, “örgütsel değişim”, “öz yeterlik”, “spor yönetimi”, “sistem değişikliği” ve “dönüştürücü liderlik” gibi kavramların bulunması, liderlik faaliyetlerinin çevik bir yapıya sahip olması gerektiğini ve değişime rehberlik etme fonksiyonunu üstlendiğini göstermektedir. Bu yapı, liderliğin dönüşüm süreçlerindeki kritik rolünü öne çıkarmaktadır.

Yedinci kümede, fiziksel sağlık ve toplum sağlığına yönelik kavramlar ön plandadır. “Bisiklet”, “egzersiz”, “sağlıkta eşitlik”, “sağlığın geliştirilmesi”, “obezite”, “fiziksel aktivite” ve “önleme” gibi ifadelerin yer alması, rekreasyon liderliğinin bireylerin fiziksel refahını artırma yönünde önemli bir işleve sahip olduğunu göstermektedir. Sekizinci kümede, çevresel ve yönetsel konular ön plana çıkmıştır. “Avustralya”, “iklim değişikliği”, “iletişim”, “karar verme”, “doğa temelli rekreasyon”, “politika” ve “risk yönetimi” gibi kavramlar, liderlik uygulamalarının çevresel sürdürülebilirlik ve politika belirleme süreçleriyle entegre edildiğini ortaya koymaktadır.

Dokuzuncu küme, bireysel psikolojik güçlenme temelli anahtar kelimeleri içermektedir. “Aidiyet”, “etkililik”, “mentorluk”, “rekreasyonel faaliyetler”, “dayanıklılık” ve “öz saygı” gibi terimler, liderliğin bireylerin psikososyal gelişimini destekleyen yönünü öne çıkarmaktadır. Özellikle gençler ve savunmasız gruplarla çalışan liderlerin bu boyutlara önem verdiği anlaşılmaktadır. Onuncu kümede, cinsiyet eşitliği ve açık alan eğitimi temaları yer almaktadır. “Eşitlik”, “cinsiyet”, “dağcılık”, “doğa eğitimi”, “doğa liderliği” ve “kentsel parklar” kavramları, liderliğin mekânsal çeşitlilik, cinsiyet temelli farkındalık ve açık alan eğitimiyle ilişkisini ortaya koymaktadır. On birinci küme, toplumsal katılım ve zihinsel sağlıkla ilgili konulara yöneliktir. “Toplum katılımı”, “akıl hastalığı”, “rekreasyon”, “stres” ve “kentsel planlama” gibi kavramlar, liderliğin hem bireylerin psikolojik sağlığını gözetken hem de şehir planlamasına yön veren boyutlarını vurgulamaktadır. On ikinci küme, kültürel kimlik, boş zaman eğitimi ve gençlik gelişimi bağlamında ele alınmıştır. “Aborjin”, “kültür”, “boş zaman eğitimi”, “gençlik gelişimi” ve “boş zaman” kavramları, özellikle yerli halklar ve kültürel çeşitlilik bağlamında liderlik uygulamalarının duyarlılıkla ele alınması gerektiğini göstermektedir.

Son olarak, on üçüncü kümede, uygulamaya dönük kavramlar dikkat çekmektedir. “Park”, “ortaklık”, “başarı” ve “turizm” gibi ifadelerin birlikte yer alması, rekreasyon liderliğinin saha temelli uygulamalarda etkin biçimde kullanıldığını ortaya koymaktadır. Bu yapı, liderliğin doğrudan sonuç üreten, iş birlikçi ve destinasyon yönetimiyle ilişkili boyutlarını ön plana çıkarmaktadır. Ağ haritası, rekreasyon liderliği konusunun çok yönlü ve disiplinler arası bir yapıya sahip olduğunu açıkça ortaya koymuştur. “Liderlik”, “eğitim”, “sağlık”, “sürdürülebilirlik” ve “toplumsal kapsayıcılık” gibi kavramların merkezde yer aldığı bu yapı, alandaki araştırmaların hem bireysel hem de toplumsal faydayı gözetken bir perspektifle ilerlediğini göstermektedir.

Şekil 3. Ülkelerarası Bilimsel Ortaklık Yapıları

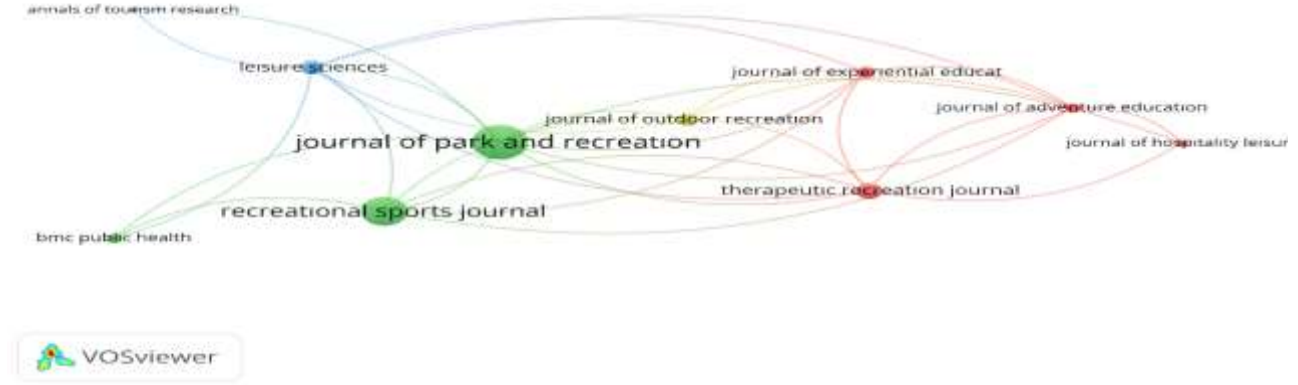
Gerçekleştirilen bibliyometrik eşleştirme (bibliometric coupling) analizinde, ülkeler arası bilimsel ortaklık yapıları görsel olarak haritalandırılmıştır. Analiz kapsamında, en az 2 yayın ve 1 atıf barajını geçen ülkeler değerlendirmeye alınmış ve toplamda 12 ülkenin dâhil olduğu bir etkileşim ağı oluşturulmuştur. Harita üzerinde yer alan 29 bağlantı, ülkeler arasında karşılıklı olarak benzer kaynakları referans gösterme eğilimini temsil etmektedir. Bu bağlamda, belirli ülkeler arasında konu temelli bilimsel yakınlıkların ve ortak literatür yapılarının oluştuğu görülmektedir. Ağ haritası incelendiğinde, Amerika Birleşik Devletleri'nin (USA) merkezi bir konuma sahip olduğu görülmüştür. ABD, 128 yayın ve 1313 atıf ile yalnızca en fazla üretim yapan ülke değil, aynı zamanda 1192 toplam bağlantı gücü ile diğer ülkelerle en fazla ortak referansa sahip ülke konumundadır. Bu durum, ABD'nin rekreasyon liderliği alanındaki literatür üzerinde yapısal bir etkiye sahip olduğunu ve araştırmalarda belirleyici bir referans noktası oluşturduğunu ortaya koymaktadır. ABD'nin etkisi, yalnızca kendi üretimiyle değil; aynı zamanda Kanada, Avustralya, Güney Afrika, Almanya ve İspanya gibi ülkelerle kurduğu çoklu bibliyometrik ilişkiler yoluyla da pekiştirilmiştir. Benzer şekilde, Kanada ve Avustralya da güçlü bilimsel üretim ve etkileşim yapılarıyla dikkat çekmiştir. Kanada'nın 38 yayın ve 435 atıf ile literatürde önemli bir yeri bulunduğu; özellikle 925 bağlantı gücü ile çok sayıda ülkeyle benzer kaynak kullanımı gösterdiği tespit edilmiştir. Avustralya ise 20 yayın ve 317 atıf ile üretken ülkeler arasında yer almakta; 671 bağlantı gücü sayesinde özellikle Kanada, Yeni Zelanda ve ABD ile yoğun bilimsel eşleşmeler kurduğu anlaşılmaktadır. Bu üç ülkenin yer aldığı kümeler arası geçişkenlik, literatürdeki merkez ülkeler arasında kıtalar arası bir bilimsel etkileşim ağının kurulduğuna işaret etmektedir.

Diğer yandan, bazı ülkelerin sınırlı yayın sayısına rağmen yüksek bağlantı gücüne sahip olduğu dikkati çekmektedir. Örneğin Yeni Zelanda'nın yalnızca 5 yayına sahip olmasına karşın 304 bağlantı gücüne ulaşması, bu ülkenin az sayıda fakat yoğun biçimde kaynak eşleşmesi içeren çalışmalar ürettiğini göstermektedir. Benzer şekilde, İngiltere (3 yayın, 249 bağlantı gücü), İsviçre (2 yayın, 94 bağlantı gücü) ve İrlanda (2 yayın, 93 bağlantı gücü) gibi ülkelerin literatürde belirli ana akım kaynaklara odaklandığı ve bu yönüyle bibliyometrik eşleştirme analizinde önemli bir yer edindiği görülmektedir. Bu ülkelerin özellikle Anglofon ülkelerle (ABD, Kanada, Avustralya) kurduğu ilişkiler, ortak epistemolojik ve metodolojik temellerin benimsendiğini düşündürmektedir. Bununla birlikte, Rusya, Yunanistan ve Çin gibi ülkelerin sınırlı bağlantı gücüne sahip olduğu, dolayısıyla literatürde daha marjinal konumda yer aldığı görülmektedir. Özellikle Çin Halk Cumhuriyeti'nin 2 yayına rağmen bağlantı gücünün sıfır olması, bu ülkenin kullandığı kaynakların analizdeki diğer ülkelerle örtüşmediğini ve bağımsız literatür izlekleri izlediğini göstermektedir. İspanya ise 4 yayın ve 124 atıf almasına rağmen yalnızca 1 bağlantı gücüne sahip olup, etki gücü yüksek yayınların genelde tekil veya daha izole içerikler üzerinden yürütüldüğünü ortaya koymaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, rekreasyon liderliği alanında yapılan çalışmaların bibliyometrik eşleşmeleri, belirli merkez ülkeler etrafında kümelenildiğini ve özellikle Anglo-Sakson akademik gelenekten gelen ülkeler arasında güçlü bilimsel bağların kurulduğunu ortaya koymaktadır. ABD, Kanada ve Avustralya başta olmak üzere bu ülkeler, hem üretim hacmi hem de kaynak kullanım benzerliği açısından literatürdeki

temel omurgayı oluşturmaktadır. Avrupa ve diğer bölgelerden katılım sağlayan ülkelerin ise çoğunlukla bu ana yapı ile bağlantılı fakat çevresel konumda olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum, gelecekte rekreasyon liderliği çalışmalarında daha dengeli ve çeşitlendirilmiş uluslararası iş birliklerinin geliştirilmesi gerekliliğine işaret etmektedir.

Şekil 4. Kaynaklar Arası Bibliyometrik Eşleştirme

Yapılan bibliyometrik eşleştirme analizinde, rekreasyon liderliği literatüründe öne çıkan akademik dergiler arasındaki kaynak kullanım benzerlikleri değerlendirilmiştir. En az 1 yayına ve 50 atıfa sahip dergilerden oluşan analiz setiyle oluşturulan ağda, toplamda 10 dergi ve 29 bağlantı yer almakta olup bu yapılar 4 tematik kümeye ayrılmıştır. Her bir bağlantı, iki derginin aynı kaynakları birlikte referanslama sıklığını temsil etmekte; böylece bu dergiler arasında oluşan yapısal yakınlıklar ortaya çıkarılmıştır. Bu bağlamda, akademik yayınların yalnızca sayısal dağılımı değil, içeriksel olarak birbirine ne ölçüde entegre olduğu da detaylı bir şekilde analiz edilmiştir.

Elde edilen ağ haritasında en merkezi rolün Journal of Park and Recreation Administration dergisine ait olduğu görülmüştür. Bu dergi, 26 yayın ve 247 atıfla hem nicel üretim hem de etki bakımından öncü konumda yer almakta; aynı zamanda 91 bağlantı gücüyle diğer birçok dergiyle bibliyometrik yakınlık göstermektedir. Aynı kümede yer alan Recreational Sports Journal da 19 yayın ve 129 atıf ile güçlü bir akademik profil sergilemekte, 54 bağlantı gücü sayesinde özellikle park yönetimi ve spor temelli çalışmalarda sıkça ortak referans kullanılan bir kaynak olarak konumlanmaktadır. Bu iki dergi etrafında şekillenen küme, rekreasyon yönetimi, spor katılımı ve kamuya açık alanların planlanması gibi konuları içeren uygulamaya dönük bir bilgi altyapısı sunmaktadır. Ayrıca bu kümede yer alan BMC Public Health gibi sağlık temelli dergiler, rekreasyonun halk sağlığı boyutunu vurgulamakta; bu da fiziksel aktivite ve sağlığı geliştirme temalarının bu alanla ne kadar iç içe geçtiğini göstermektedir.

Bu uygulama merkezli yapıdan eğitim temelli çalışmalara geçildiğinde, ikinci kümenin deneyimsel öğrenme, açık hava eğitimi ve rekreasyonun pedagojik yönleri etrafında şekillendiği gözlemlenmektedir. Journal of Experiential Education ve Journal of Adventure Education and Outdoor Learning gibi yayınlar, rekreasyonel liderliğin öğrenme süreçleriyle bütünleştirilerek nasıl yapılandırıldığını ortaya koymakta; 51 ve 34 bağlantı gücü gibi dikkate değer seviyelerde etkileşim göstermektedir. Aynı kümede yer alan Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education, hem eğitsel hem de sektör temelli içerikleriyle bu yapıya bütünlük kazandırmaktadır. Bu bağlamda, rekreasyonun yalnızca fiziksel veya yönetsel boyutları değil, bireylerin gelişimi ve öğretim süreçlerindeki etkisi de ele alınmakta ve dergiler arası bibliyometrik benzerliklerle bu disiplinler geçişler desteklenmektedir. Öte yandan, rekreasyonun terapötik ve sağlıkla ilişkili yönleri de ayrı bir küme içerisinde ele alınmıştır. Bu kümede öne çıkan Therapeutic Recreation Journal, 7 yayın ve 62 atıf ile dikkat çekmekte; özellikle eğitim ve park-rekreasyon dergileriyle kurduğu bağlantılar sayesinde multidisipliner bir işlev üstlenmektedir. Bu yapı, bireylerin fiziksel ve zihinsel sağlığını destekleyen rekreasyon uygulamalarının, eğitimsel yaklaşımlar ve sağlık politikaları ile birlikte ele alındığını ortaya koymaktadır. Bu anlamda, terapötik rekreasyonun sadece klinik bağlamlarla sınırlı kalmadığı, aynı zamanda toplumsal refahın artırılmasına hizmet eden bütüncül bir yaklaşım içerdiği anlaşılmaktadır.

Son kümede, daha çok teorik derinliği olan yayınların yer aldığı görülmektedir. Özellikle Leisure Sciences ve Annals of Tourism Research dergileri, yüksek atıf sayılarına sahip olmalarının yanı sıra, diğer kümelerdeki dergilerle bağlantı kurarak merkezi bir rol üstlenmişlerdir. Leisure Sciences, hem uygulamalı hem de teorik çalışmalara katkı sağlayan hibrit yapısıyla dikkat çekerken; Annals of Tourism Research, yalnızca tek bir yayına sahip olmasına rağmen 78 atıfla yüksek akademik etki göstermiştir. Bu yönüyle, turizm ve rekreasyon etkileşimini ön plana çıkaran çalışmalara ev sahipliği yapmıştır. Bu küme, literatürdeki metodolojik çeşitliliği ve teorik gelişmeleri desteklemesi bakımından önemli bir akademik zemin oluşturmaktadır.

Bu çerçevede, Web of Science veri tabanında taranan yayınların indeks dağılımı da alana ilişkin eğilimleri yansıtmaktadır. En yüksek sayı, 135 makale ile Emerging Sources Citation Index (ESCI) kapsamındaki dergilere aittir. Bu durum, rekreasyon ve liderlik konusunun hâlen gelişmekte olan bir araştırma alanı olduğunu ve çok sayıda çalışmanın henüz olgunlaşma sürecindeki dergilerde yayımlandığını göstermektedir. Social Sciences Citation Index (SSCI) kapsamında yer alan 69 makale, bu alanın sosyal bilimler çerçevesinde ciddi bir akademik karşılık bulduğunu ortaya koymaktadır. Science Citation Index Expanded (SCI-EXPANDED) bünyesindeki 36 yayın ise, konunun sağlık bilimleri ve multidisipliner alanlarla da ilişkilendirildiğini göstermektedir. Öte yandan, Arts & Humanities Citation Index (AHCI) kapsamındaki yalnızca 5 yayın, bu indekste konunun görece sınırlı bir karşılık bulduğunu ortaya koymaktadır. Bu dağılım, rekreasyon liderliği literatürünün merkezinin sosyal bilimler olduğunu, ancak farklı disiplinlerle de bütünleşen bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, oluşturulan bibliyometrik eşleştirme haritası, rekreasyon liderliği alanının yalnızca spor ve park yönetimiyle sınırlı kalmadığını; aynı zamanda sağlık, eğitim ve turizm gibi farklı disiplinlerle güçlü bir bütünlük içerisinde ele alındığını göstermektedir. Dergiler arasında kurulan bu çok boyutlu ilişkiler, araştırmacıların çalışmaları için doğru yayın kanallarını belirlemelerinde ve disiplinler arası etkileşimlerin teşvik edilmesinde önemli bir referans noktası sunmaktadır.

Tartışma ve Sonuç

Yapılan kapsamlı bibliyometrik analiz, rekreasyon liderliği alanındaki literatürün son derece çok yönlü ve disiplinler arası bir yapı sergilediğini ortaya koymaktadır. İncelenen yayınların yalnızca spor ve park yönetimiyle sınırlı kalmayıp sağlık, eğitim ve turizm gibi farklı disiplinlerle entegre biçimde ele alınması, bu alanın geniş bir etki alanına sahip olduğunu göstermiştir. Alandaki önde gelen akademik dergiler arasında da benzer bütünlük ilişkiler gözlenmiştir. Uygulamaya dönük bir rekreasyon yönetimi dergisi olan *Journal of Park and Recreation Administration* ile halk sağlığı temelli *BMC Public Health* dergisinin aynı bibliyometrik kümede yer alması, rekreasyon liderliği bilgisinin sağlık boyutuyla yakın etkileşim içinde olduğunu ortaya koymaktadır (Donthu vd., 2021; Van Eck ve Waltman, 2010). Benzer şekilde, deneyimsel öğrenme ve açık hava eğitimi konularına odaklanan dergilerin yine ortak bir grupta bütünleşmesi, liderliğin pedagojik yönünün literatürde belirgin bir tema olduğunu göstermektedir. Bu tür dergi ve konu etkileşimleri, alanın bütüncül niteliğini pekiştirmekte ve araştırmacılar için disiplinler arası iş birliğinin önemini vurgulamaktadır.

Yıllara göre yayın eğilimleri de rekreasyon liderliği alanının giderek artan bir önem kazandığını teyit etmektedir. 1990'larda konuyla ilgili çok az sayıda çalışma bulunurken 2010'lardan itibaren belirgin bir artış yaşanmış, 2020'li yıllarda yıllık yayın sayılarının zirve yaptığı görülmüştür (Zupic ve Čater, 2015). Bu zamansal eğilim, disiplinler arası konuların bilim dünyasında artan bir karşılık bulduğunu ve liderlik ile rekreasyonun güncel toplumsal ve örgütsel bağlamlarda daha fazla önemsendiğini göstermektedir.

Elde edilen tematik bulgular, rekreasyon liderliği yazınında modern liderlik paradigmalarının etkisini yansıtmaktadır. Örneğin kavramsal kümelerden birinde “dönüştürücü liderlik” kavramının yer alması, bu alanda değişime ilham veren dönüşümcü liderlik anlayışının önemsendiğine işaret etmektedir. Dönüşümcü liderlik, liderin yenilikçilik ve vizyonerlik yoluyla değişim süreçlerine rehberlik etmesini vurgulayarak rekreasyon ortamlarında katılımcıları motive eden ve geliştiren bir rol üstlenmektedir (Bass ve Riggio, 2006). Diğer taraftan, etkileşimci (işlemsel) liderlik davranışları da rekreasyon bağlamında kendini göstermektedir. Koşullu ödüller ve bürokratik otorite temelinde standartlar koyarak yol gösteren işlemsel yaklaşımın, özellikle amatör katılımcılar için netlik ve düzen sağlayarak memnuniyeti artırdığı bazı çalışmalarda saptanmıştır (Hersey, Blanchard, ve Johnson, 2012). Bu bulgu, liderlik etkinliğinin bağlama ve takipçi kitlesinin özelliklerine göre değişebileceğini göstererek durumsal liderlik kuramlarıyla örtüşmektedir.

Bunun yanı sıra, literatürde karizmatik liderlik gibi diğer modern kuramların da dolaylı biçimde etki gösterdiği söylenebilir. Karizmatik liderlik, liderin kişisel çekim gücü ve vizyoner nitelikleri sayesinde izleyicilerinde güven ve hayranlık uyandırmasını temel alan bir yaklaşımdır (Conger ve Kanungo, 1998). Rekreasyon

bağlamında liderlerin karizma ve ilham verici iletişim becerileriyle gönüllü katılımı teşvik edebileceği, topluluk motivasyonunu artırabileceği değerlendirilmektedir. Nitekim, yönetim ve rekreasyon literatüründe dönüşümcü, etkileşimci, karizmatik ve hizmetkâr liderlik gibi çeşitli kuramsal yaklaşımlar kullanılarak yapılan çok sayıda çalışma bulunmaktadır (Robbins ve Judge, 2021). Bu araştırmalar, rekreasyon ve turizm organizasyonlarında liderlerin farklı liderlik tarzlarını bir arada sergileyebildiğini ve liderlik olgusunun birden fazla boyutunu kapsayabildiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla rekreasyon alanında etkili liderlik, tek bir teori ile açıklanmaktan ziyade, duruma göre değişen ve birbirini tamamlayan çok boyutlu liderlik becerilerini gerektirmektedir.

Bibliyometrik ağ analizinin bir diğer bulgusu, rekreasyon liderliği alanındaki akademik etkileşimlerin belirli ülkeler etrafında yoğunlaştığıdır. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri (ABD) literatürde merkezi bir konuma sahip olup en yüksek yayın ve atıf sayılarına ulaşmıştır; aynı zamanda diğer ülkelerle en fazla ortak referansa sahip olmasıyla alanın bilgi akışını büyük ölçüde yönlendirmektedir (Dirik, Yavuz ve Kara, 2023). Kanada ve Avustralya gibi Anglo-Sakson ülkeler de güçlü bilimsel üretkenlikleri ve bibliyometrik bağlantı güçleriyle dikkat çekmekte; aralarında kıtalar arası sıkı bir iş birliği ağı olduğu görülmektedir. Bu bulgular, rekreasyon liderliği literatürünün önemli ölçüde Anglo-Amerikan ekseninde geliştiğini göstermektedir.

İlginç bir şekilde, az sayıda yayına sahip bazı ülkelerin dahi ağda yüksek oranda bağlantı kurduğu görülmüştür. Örneğin Yeni Zelanda'nın yalnızca birkaç yayınlı ılımlı bir üretime sahip olmasına karşın, yayınlarının ana akım literatürle yoğun biçimde örtüştüğü ve bu sayede yüksek ortak kaynak kullanımı sağladığı tespit edilmiştir. Benzer şekilde İngiltere, İsviçre ve İrlanda gibi ülkelerin de kısıtlı yayın sayılarına rağmen ağ içerisinde güçlü referans bağları kurdukları anlaşılmaktadır. Buna karşılık, Çin ve Rusya gibi bazı ülkeler oldukça sınırlı bağlantı güçleriyle literatürde daha periferde kalmıştır (Van Eck ve Waltman, 2010). Genel olarak, Anglofon ülkelerin ortak epistemolojik ve metodolojik temeller etrafında sıkı bir şekilde bütünleştiği, buna karşın diğer coğrafyaların literatüre sınırlı ölçüde nüfuz edebildiği görülmektedir. Bu tablo, rekreasyon liderliği yazınının küresel çeşitliliğinin görece kısıtlı olduğunu göstermekte; dolayısıyla farklı kültürel bağlamlardan gelecek çalışmaların bu alana önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Ortaya konan bulgular, yönetim bilimleri ve rekreasyon alanı için önemli kuramsal ve pratik çıkarımlar sunmaktadır. Öncelikle, rekreasyon liderliğinin yalnızca operasyonel bir yönetim faaliyeti olmadığı, aynı zamanda bireylerin gelişimi, toplumsal sağlık ve çevresel sürdürülebilirlik gibi daha geniş hedeflere hizmet eden bir liderlik formu olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, liderlik olgusunun kapsamını genişleterek yönetim teorisine yeni bir bakış açısı kazandırmaktadır. Nitekim literatürde dönüşümcü liderliğin farklı bağlamlarda çalışan motivasyonu ve değişimi tetiklemedeki etkinliği defalarca vurgulanmıştır (Bass ve Avolio, 1994); benzer şekilde rekreasyon liderliğinin de toplumsal refahı ve gönüllü katılımı artırma potansiyeli olduğu görülmektedir. Yönetimsel pratikler açısından, rekreasyonel ortamlarda liderlerin hem görev odaklı (işlemsel) hem de ilham verici (dönüşümcü/karizmatik) rolleri dengelemesinin katılımcı memnuniyetini ve bağlılığını destekleyeceği değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, uygulayıcıların rekreasyon programlarında liderlik gelişimini bir öncelik haline getirmesi ve gerek gönüllüler gerekse çalışanlar için liderlik becerilerini güçlendirmeye yönelik eğitimler planlaması önerilebilir. Ayrıca liderlerin yalnızca kurum içi performansa odaklanmayıp hizmet verdikleri toplulukların ihtiyaçlarını ve değerlerini de gözetmeleri, rekreasyon alanında başarılı ve sürdürülebilir bir liderlik için kritik görülmektedir.

Genel ifadeyle, bu çalışma rekreasyon liderliği alanındaki literatürün mevcut durumuna ışık tutarken geleceğe yönelik bazı araştırma önerileri de sunmaktadır. Gelecekteki çalışmaların, literatürde nispeten az incelenmiş liderlik türlerine (ör. otantik, etik veya hizmetkâr liderlik) odaklanması yararlı olacaktır; böylece farklı liderlik yaklaşımlarının örgütsel etkililiğe ve katılımcıların iyi olma haline etkileri daha kapsamlı biçimde anlaşılabilir (Robbins ve Judge, 2021). Özellikle COVID-19 pandemisi sonrasında sanal ortamlarda liderlik yapma becerilerinin önem kazandığı dikkate alındığında, rekreasyon alanında dijital liderlik uygulamaları da incelenmeye değer bir konu olarak ortaya çıkmaktadır. Bunun yanı sıra, disiplinler arası karakteri güçlü olan bu alanda nitel ve karma araştırma yöntemlerine daha fazla yer verilmesi, salt bibliyometrik eğilimlerin ötesine geçerek liderlik süreçlerinin derinlemesine anlaşılmasını sağlayabilir. Son olarak, uluslararası iş birliğinin teşvik edilmesi ve farklı kültürel bağlamların kıyaslanmasına dayalı projelerin geliştirilmesi, literatürde tespit edilen tek merkezli yapının dengelenmesine katkı sunacaktır. Bu alanda yapılacak yeni çalışmaların hem kuramsal çerçeveyi zenginleştirerek yönetim bilimlerine, hem de uygulamaya dönük çıktılar üreterek rekreasyon sektörüne kayda değer katkılar sağlayacağı öngörülmektedir.

Kaynakça

- Akşit Aşık, N. (2021). *Açık ve Kapalı Alan Rekreasyonu: Kavramlar, Faaliyetler ve Tarihsel Gelişimi*. Ü. Gaberli ve Y. Yağmur (Ed.), *Açık ve Kapalı Alan Rekreasyonu* (1. basım, ss. 21-39). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Bass, B. M., ve Avolio, B. J. (1994). *Improving organizational effectiveness through transformational leadership*. Sage Publications.
- Bass, B. M., ve Riggio, R. E. (2006). *Transformational Leadership* (2nd ed.). Psychology Press.
- Bateman, T. S., ve Snell, S. A. (2016). *Yönetim* (çev. Senem Besler ve Cihat Erbil). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Conger, J. A., ve Kanungo, R. N. (1998). *Charismatic Leadership in Organizations*. Sage Publications.
- Çelikyay, M. (2024). “Örgütlerde Takım Çalışmaları”, *Uygulamalı Örgütsel Davranış* (Ed. Nihat Altuntepe ve Yeliz Cankurtaran).
- DeCenzo, D. A., Robbins, S. P., ve Verhulst, S. L. (2017). *İnsan Kaynakları Yönetiminin Temelleri* (Çev. Canan Çetin ve Lütfi Arslan). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Demir, C., ve Yılmaz, M. K. (2016). Stratejik planlama süreci ve örgütler açısından önemi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(1), 69-88.
- Dirik, H., Yavuz, M., ve Kara, B. (2023). Bibliometric analysis in recreation and leisure studies: Global trends and future directions. *Recreation and Society Journal*, 15(2), 44–63.
- Donthu, N., Kumar, S., Mukherjee, D., Pandey, N., ve Lim, W. M. (2021). How to conduct a bibliometric analysis: An overview and guidelines. *Journal of Business Research*, 133, 285–296. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2021.04.070>
- Genç, H. İ., Dilmaç, E., ve Genç, Y. (2024). Rekreasyonel liderlik davranışı ile kişilik özellikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Sportmetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 22(4), 114-127.
- Godbey, G. (2009). Outdoor recreation, health, and wellness: Understanding and enhancing the relationship. RFF Discussion Paper (09)21. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1408694>
- Gün Eroğlu, Ş., ve Avcı, U. (2023). *Bilimsel Bir Çalışma Alanı Olarak Örgütsel Davranışın Gelişim Süreci*, E. Yavuz (Ed.), *Örgütsel Davranış* (19-57). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Güney, S. (2024). *Temel ve Genel İşletme* (2. Basım). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Hersey, P., Blanchard, K. H., ve Johnson, D. E. (2012). *Management of organizational behavior: Leading human resources* (10th ed.). Pearson Education.
- Karaküçük, S. (2014). *Rekreasyon-Boş Zamanları Değerlendirme*. (7. Basım). Ankara: Bağırhan Yayınevi.
- Karaküçük, S., ve Yetim, A. (1996). Rekreasyon etkinliklerinde liderlik ve fonksiyonları. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 1(1), 64-76.
- Karasakal, S. (2022). *Açık ve Kapalı Alan Rekreasyonu: Bireylerin Katılım Motivasyonları ve Engeller*. Y. Yağmur ve Ü. Gaberli (Ed.), *Rekreasyon: Tarihsel Gelişim, Teoriler, Farklı Alanlarda İlişkiler ve Güncel Gelişmeler* (2. basım) içinde (s. 65-76). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Koçel, T. (2020). *İşletme Yöneticiliği* (18. baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık
- Miles, J.A. (2016). *Yönetim ve Organizasyon Kuramları* (Çev. Mustafa Polat ve Korhan Arun). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Mintzberg, H. (2015). *Örgütler ve Yapılar* (Çev. Ahmet Aypay). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ötaş, N. (2017). *Örgüt: Örgüt ve Yönetici Kuramları* (4. Baskı). Antalya: Otorite yayınları.
- Robbins, S. P., ve Judge, T. A. (2021). *Organizational Behavior* (18th ed.). Pearson Education.
- Robbins, S. P., ve Judge, T. A. (2021). *Örgütsel Davranış* (Çev. İnci Erdem) (14. Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

- Sidal, Ö. (2024). Otel işletmelerinde rekreasyon liderliği: kavramsal bir inceleme. *The Journal Of Social Sciences*, 60(60), 309-316.
- Tekin, A., Tekin, G., ve Çalışır, M. (2017). *Rekreasyonel Spor*. S. Karaküçük, S. Kaya ve B. M. Akgül (Eds.), *Rekreasyon Bilimi 2* (ss. 3-37). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Topaloğlu, M., ve Koç, H. (2017). *Yönetim ve Organizasyon: Kavramlar- Teoriler- Yaklaşımlar* (3. Baskı). Ankara: Seçkin yayıncılık.
- Torkildsen, G. (2005). *Leisure and Recreation Management*. London And Newyork: Taylor And Francis Group.
- Van Eck, N. J., ve Waltman, L. (2010). Software survey: VOSviewer, a computer program for bibliometric mapping. *Scientometrics*, 84(2), 523–538. <https://doi.org/10.1007/s11192-009-0146-3>
- Yağmur, Y. (2022). *Rekreasyonel Liderlik*. Y. Yağmur ve Ü. Gaberli (Ed.), *Rekreasyon: Tarihsel Gelişim, Teoriler, Farklı Alanlarda İlişkiler ve Güncel Gelişmeler* (2. basım) içinde (s. 389-402). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Yavuz, E. (2018a). *Liderlik: Kuramlar- Paradigmalar- Yaklaşımlar- Liderlik*. Ankara: Barış Kitap.
- Yavuz, E. (2018b). *Liderlik ve bağlılık*. Ankara: Otorite yayınları.
- Yukl, G. (2018). *Örgütlerde Liderlik* (Çev. Resul Baltacı) (8. Baskı) . Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Zupic, I., ve Čater, T. (2015). Bibliometric methods in management and organization. *Organizational Research Methods*, 18(3), 429–472. <https://doi.org/10.1177/1094428114562629>
- Xu, W., Xu, Z., Su, S.-F. ve Zhou, W. (2021). A comprehensive bibliometric analysis of uncertain group decision making from 1980 to 2019. *Information Sciences*, 547, 328–353. <https://doi.org/10.1016/j.ins.2020.08.036>.